

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Teresy Friediger
pt. *Rola Rabki w rozwoju fizjoterapii w Polsce w latach 1918-2018*
napisanej pod kierunkiem dr hab. Ewy Kałamackiej prof. AWF w Krakowie

1. Podstawy prawne wykonania recenzji

Recenzja dysertacji doktorskiej została przygotowana na podstawie Uchwały Rady Naukowej Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie z 11 lipca 2024 r., zgodnie z którą zostałem powołany na recenzenta pracy doktorskiej *Rola Rabki w rozwoju fizjoterapii w Polsce w latach 1918-2018* w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora nauk o kulturze fizycznej mgr Teresie Friediger.

Zastosowanie mają przepisy prawne Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (opublikowane w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, dnia 30 sierpnia 2018 r. poz. 1668 z późn. zm., w tym Rozdział 2 i artykuł 186 § 187) dotyczące nadania stopnia doktora.

Magister Teresa Friediger dała się poznać jako ceniona wykładowczyni w Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej w Nowym Targu, kierownik Zakładu Przyrodoleczniczego w Uzdrowisku Rabka oraz uczestniczka medycznych misji charytatywnych do Kamerunu (2017 r.) i Madagaskaru (2019 r.), współautorka kilkudziesięciu publikacji naukowych (40), opublikowanych w wydawnictwach krajowych i zagranicznych.

Do realizacji rozprawy doktorskiej pt. *Rola Rabki w rozwoju fizjoterapii w Polsce w latach 1918-2018* skłoniło ją prawdopodobnie zaangażowanie w działalność wykazaną powyżej. Podjęte przedsięwzięcie rzadko realizowane przez badaczy ma znamiona aplikacyjne dla regionu, a także dla szerszych opracowań związanych z powiatem nowotarskim.

Wybór tematu dysertacji był niewątpliwie skutkiem dostrzeżenia niedostatku wiedzy w analizowanym zakresie oraz próbą ukazania dynamiki ruchu uzdrowiskowego w perspektywie fizjoterapii, a także przyszłościowego spojrzenia na niszowe zagadnienie, jakim jest historia usług fizjoterapeutycznych w uzdrowiskach. W związku z rozwojem nowoczesnych metod i technik fizjoterapeutycznych Autorka postarała się ukazać ich ewolucję i sposoby przełamywania europejskich XIX-wiecznych osiągnięć rehabilitacji, co miało miejsce pod wpływem studiów nad rozwojem myśli naukowo-technicznej w medycynie, przemian w życiu ludzi, pojawiania się nowo wynalezionych technik

terapeutycznych, urządzeń pomocnych w fizjoterapii, świadczenia usług leczniczych i sanatoryjnych w uzdrowiskach oraz przekształceń społeczno-kulturowych społeczeństwa tradycyjnego w społeczeństwo nowoczesne.

Tytuł pracy od strony formalnej nie budzi zastrzeżeń, bowiem mieści w sobie problem badawczy, zakres chronologiczny oraz terytorialny. Dotyczy ponadto rozwoju miasta i jego roli jako uzdrowiska na przestrzeni 100-letniej działalności. Tytuł jest kompatybilny z zawartością pracy, w której wykazano uwarunkowania geograficzne, przyrodnicze, klimatyczne, balneologiczne, gospodarczo-polityczne oraz prawne funkcjonowania uzdrowisk w okresie międzywojennym i po drugiej wojnie światowej, aż do czasów ponowoczesnych. Wyznaczone cezury czasowe i zakres terytorialny nie budzą zastrzeżeń. Początek analizy przypada na okres odzyskania przez Polskę niepodległości (1918 r.), a granicę końcową stanowi rok 2018.

Tekst ma charakter historyczny o znamionach interdyscyplinarnych. Wskazuje na to historyczne ujęcie dziejów Rabki oraz próba oceny zabiegów fizjoterapeutycznych stosowanych w międzywojniu i po drugiej wojnie światowej w Rabce w kontekście całego kraju. Jest to rezultat erudycji Autorki fokalizującej istotę zagadnienia i spoglądającej na nie z szerszej perspektywy. Jako autorytet w zakresie fizjoterapii przygotowała interesującą dysertację, zawierającą wykorzystanie metod badawczych z dziedzin nauk historycznych i medycznych w nurcie społeczno-kulturowym ważnym ze społecznego punktu widzenia, przekonując czytelnika do jej wartości poznawczej i aplikacyjnej.

Należy podkreślić, że Doktorantka jasno nakreśliła cel pracy, której zamierzeniem było wyjaśnienie przyczyn rozwoju fizjoterapii w Rabce i wkładu ludzi funkcjonujących w zurbanizowanej przestrzeni miasta w rozwój kształcenia fizjoterapeutów i działalności oświatowo-kulturalnej.

2. Struktura pracy i jej ocena merytoryczna

Recenzowana rozprawa doktorska składa się ze wstępu, siedmiu wyodrębnionych rozdziałów, podsumowania, bibliografii i dwóch streszczeń w językach polskim i angielskim. Całość została zawarta na 250 stronach, z których 228 stanowi tekst, 12 – bibliografia, 2 – indeks nazwisk, 1 – spis tabel, 3 – spis rycin, 1 – streszczenie w języku polskim, 1 – streszczenie obcojęzyczne. Przyjęta przez Autorkę struktura pracy ma charakter teoretyczny, tworzy klarowny, logiczny i dopełniający ciąg treści, które zostały zawarte w jej tytule, jednak sprzyja powtórzeniom niektórych treści.

Mimo że konstrukcja pracy nie budzi większych zastrzeżeń, to jednak sugerowałbym w przypadku przygotowania dysertacji do druku dodać wykaz skrótów, wykaz nazw geograficznych, słowniczek fachowych określeń występujących rzadko w powszechnym obiegu (np. wilegiatura), a spis rycin zastąpić spisem fotografii. Wszystkie te uwagi związane z konstrukcją dysertacji mają charakter dyskusyjny – Doktorantka nie musi się z nimi zgodzić. Na podkreślenie zasługuje dobrze wyselekcjonowana ikonografia oraz zamieszczone zdjęcia materiałów włókienniczych zdeponowanych w Archiwum Państwowym w Łodzi.

Analizując wstęp dysertacji pod względem merytorycznym, nie stwierdziłem poważniejszych przeoczeń, a wręcz przeciwnie – wiele wartościowych treści. Autorka niepotrzebnie jednak rozpoczyna od definicji fizjoterapii i fizykoterapii. Mogą one być przytoczone w dziele o charakterze popularnonaukowym, a nie naukowym, do jakiego pretenduje niniejsza dysertacja. Tym bardziej że każdy dociekliwy czytelnik może sam zajrzeć do encyklopedii czy podręcznika. Sugerowałbym jedynie zamieszczenie definicji na końcu pracy w słowniczku fachowych określeń oraz wyjaśnienie nazw i istoty zabiegów na określone schorzenia i przypadłości, jak np. rachitis, menotoniera, bergonizacja itp., co zresztą Doktorantka uczyniła w innym rozdziale. Postawione pytania badawcze, na które starała się odpowiedzieć za pomocą metody naukowej, można by ograniczyć do dwóch albo trzech. Ciekawym uzupełnieniem pracy byłoby ponadto porównanie programów uzdrowiska rabczańskiego z innymi na ziemiach polskich albo np. z austriackimi.

Doceniam różnego rodzaju trudności organizacyjne związane z przeprowadzeniem przez Autorkę badań archiwalnych i bibliotecznych – zdaję sobie sprawę z wysiłku włożonego w ich przygotowanie i przeprowadzenie. Zauważam jednak brak bardziej dogłębnej analizy archiwaliów, których wyniki można by wykorzystać w szerszym zakresie.

Zastosowane w pracy metody eksploracyjne do tak nakreślonej koncepcji badań zostały dobrane prawidłowo, a niektóre z metod standardowych twórczo dostosowane do specyfiki badanej dyscypliny. Stwierdzenie to w równej mierze należy odnieść do użytych w pracy metod retrospektywnej, filologicznej i porównawczej. Atutem pracy jest przybliżenie historii Rabki jako uzdrowiska i ciekawe opisy metod leczniczych z użyciem wód o różnym stężeniu bądź naturalnym.

W rozdziale pierwszym Autorka przedstawiła przyczyny sprzyjające powstaniu i funkcjonowaniu uzdrowiska, na czele z warunkami klimatycznymi, przyrodniczymi i występowaniem złóż mineralnych. Niewielkiej społeczności polskiej, w tym dzieciom

cierpiącym przeważnie na skrofuły, rachitis, dysplazję, dano możliwość powrotu do zdrowia w XIX-wiecznym systemie gospodarczo-politycznym. Pierwsza wojna światowa zahamowała proces medykalizacji (tzn. opieki i kontroli medycznej pewnych sfer życia człowieka), obejmujący z roku na rok coraz większą grupę pacjentów dorosłych i dzieci.

Doktorantka zbyt wiele miejsca poświęca kulturze uzdrowskiej. W moim przekonaniu wystarczyłoby krótko wyjaśnić istotę zagadnienia i przedstawić jej wartości.

Rabka w XX-leciu międzywojennym to tytuł rozdziału drugiego, w którym Autorka dokonuje udatnego wprowadzenia w uwarunkowania gospodarczo-polityczne oraz prawne funkcjonowania uzdrowisk polskich w okresie międzywojennym. Dobrze byłoby zaprezentowaną narrację uzupełnić odautorską krytyką choćby zabiegów fizjoterapeutycznych stosowanych przez prof. Zenona Orłowskiego czy komentarzem odnośnie do przydatności stosowania lamp w światłolecznictwie, ich ewolucji i korzyści zastosowania poszczególnych typów lamp do różnych jednostek chorobowych (lub jaki typ lampy dzięki udoskonalonej czy odrębnej budowie miał najszersze zastosowanie w światłolecznictwie).

Ramy czasowe rozdziału trzeciego, *Fizjoterapia w Rabce w okresie powojennym 1945-2018 r.*, są ponadtrzykrotnie dłuższe od rozdziału drugiego. Obejmują one działalność ośrodka w różnych uwarunkowaniach politycznych i społeczno-gospodarczych, przejście z ustroju socjalistycznego do kapitalistycznego, od gospodarki upowszechnionej do rynkowej. Wtedy nastąpił znaczny postęp w naukach medycznych, w tym w fizjoterapii, ale postęp cywilizacyjny skutkował wzrostem liczby różnych jednostek chorobowych, wynikających z hipokinezy społeczeństwa i niehigienicznego trybu życia. Stopniowo rosła też liczba uzdrowisk i przybywających do nich kuracjuszy, co wynikało z konstytucji Rzeczypospolitej. Przydałoby się nieco szersze scharakteryzowanie historii ośrodków sanatoryjnych.

Wkład Rabki w rozwój szkolnictwa medycznego ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia fizjoterapeutów po drugiej wojnie światowej to tytuł rozdziału czwartego. Autorka rozpoczęła go od przybliżenia działalności Medycznego Studium Zawodowego im. Zofii Materowej w Rabce (1986–2001), a następnie powołanej 24 lipca 2001 r. Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu – jedynej na Podhalu kształcącej fizjoterapeutów. Dzięki działalności sanatoriów (m.in. w Rabce) jej studenci mogli odbywać praktyki. Analizując program kształcenia studentów na Wydziale Fizjoterapii, można zadać pytanie o porównanie programów kształcenia fizjoterapeutów innych państwowych wyższych

szkół zawodowych w Polsce. Czy program w Rabce był autorski, czy porównywalny np. z programami w PWSZ w Koninie, Wydziałem Rehabilitacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie.

Kolejny rozdział, piąty, noszący tytuł *Rola Rabki w rozwoju turystyki uzdrowiskowej, nawyków sportowo-rekreacyjnych oraz działalności oświatowo-kulturalnej*, zawiera bardzo ważne treści ze społecznego punktu widzenia, a mianowicie dotyczy umożliwiania pacjentom w ramach leczenia uzdrowiskowego czynnego wypoczynku i turystyki. Takie kryteria spełniało wiele ośrodków sanatoryjnych i uzdrowisk, w tym Rabka posiadająca w ofercie wycieczki piesze i autokarowe do pobliskich pomników przyrody, miejsc widokowych, obiektów muzealnych, krajoznawczo-turystycznych lub atrakcji sportowo-rekreacyjnych w miejscowości uzdrowiskowej albo zlokalizowanej w niedalekiej odległości. W rozdziale tym Autorka porusza bardzo ciekawe i ważne zagadnienie wyrównywania szans edukacyjnych dla pacjentów przebywających przez dłuższy okres leczenia. Na szczególne podkreślenie zasługuje działalność drużyny Nieprzetartego Szlaku z Rabki, umożliwiającej adaptację do warunków związanych z chorobą i zmianą otoczenia, zdobywanie norm harcerskich i uczestnictwo m.in. w festiwalu piosenki harcerskiej, traktowanych jako formy terapeutyczne.

W rozdziale szóstym pt. *Osoby zasłużone dla rozwoju fizjoterapii w Rabce* zaprezentowano czterdzieści biogramów zasłużonych lekarzy i fizjoterapeutów dla leczenia uzdrowiskowego w Rabce, których innowacyjne metody okazały się przydatne w kraju i na świecie. Dziewięć zasłużonych postaci prowadziło działalność we wcześniejszych latach niż cezura rozprawy, jednak ze względu na znaczne ich zasługi Autorka postanowiła zaprezentować sylwetki owych pionierów medycyny w uzdrowisku w Rabce.

Rozdział siódmy, *Nagrody i wyróżnienia dla Uzdrowiska potwierdzające rolę Rabki w rozwoju fizjoterapii na arenie krajowej i międzynarodowej*, zawiera listę sukcesów uzyskanych w konkursach i współzawodnictwach wewnątrzzakładowych na najlepsze uzdrowisko w kraju.

Ostatnim akcentem narracji stało się *Podsumowanie* z podtytułem *Quo vadis Rabko*. Ma ono charakter bilansu rozważań najważniejszych problemów poruszanych w dysertacji oraz optymistycznych prognoz dotyczących przyszłości, zakładających „współpracę wszystkich podmiotów związanych z działalnością medyczną i uzdrowiskową”. Zdania zawierające oczekiwania i roszczenia Autorki nie mają uzasadnienia, np. „Rabka nie może

więc zmniejszyć, a tym bardziej zaprzestać leczenia dzieci i młodzieży. Należy także rozwijać bazę leczniczo-rehabilitacyjną dla dorosłych, zwłaszcza w populacji geriatrycznej oraz dla pacjentów z niepełnosprawnością”. Potoczny charakter ma zdanie „W chwili obecnej wspaniały budynek pomnik ofiarności społeczeństwa świeci pustkami i niszczeje”.

Bibliografia opracowana została zgodnie z wymogami dotyczącymi badacza historii na źródła i opracowania. Autorka słusznie uczyniła, umieszczając razem materiały archiwalne i rękopiśmienne. Osobną grupę archiwaliów wydzieliła jako źródła drukowane. Dyskusyjny jest podział opracowań na wydawnictwa drukowane i rozdziały w książkach. Moim zdaniem *Artykuły w wydawnictwie ciągłym* i *Rozdziały w książkach* można by połączyć w jeden rozdział, ponieważ uważny czytelnik jest w stanie rozróżnić rozdziały od monografii. Prawidłowo Autorka umieściła źródła internetowe w przedostatniej grupie i maszynopisy w ostatniej.

Na podkreślenie zasługuje skorzystanie z archiwaliów w ośmiu archiwach (Archiwum Narodowe w Krakowie oraz jego oddział w Nowym Sączu, Archiwum Państwowe w Łodzi, Archiwum Instytutu Gruźlicy i Chorób Płuc w Rabce, Archiwum Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących w Rabce Zdroju, Archiwum PP Uzdrawisko Rabka), w tym dwóch zdeponowanych w zbiorach prywatnych.

Pozytywnym akcentem dociekań Doktorantki są podsumowania na końcu każdego rozdziału. Jednak np. stwierdzenie „aktualnie jest również popularne, oparte na jego projekcie nowoczesne urządzenie skracające czas rehabilitacji tzw. mobilizator zakresu ruchu” jest nieprecyzyjne, ponieważ nie wiadomo, czy chodzi tu o okres czy rok.

Zdarzają się drobne potknięcia warsztatowe. W przypisach znalazłem niewiele błędnych zapisów przywołań, które z obowiązku recenzenta wykazuję, np. na stronie 74 przypisy 254 i 255 zapisane są identycznie: 254 P. Gantkowski, *Leczenie słońcem i powietrzem (helio- i aeroterapia) w ogóle, a w zdrojowiskach w szczególności*, Warszawa 1935, s. 5, oraz 255 P. Gantkowski, *Leczenie słońcem i powietrzem (helio- i aeroterapia) w ogóle, a w zdrojowiskach w szczególności*, Warszawa 1935, s. 6. W przypisach jest też wiele interesujących uzupełnień tekstu głównego. W zdaniu „Te zjawiska były szczególnie widoczne po I wojnie, kiedy to było stwierdzić wyrwy dokonane w gospodarce przez zniszczenia wojenne i powojenne zmiany terytorialno-polityczne” brakuje czasownika niewłaściwego „można”. Zdarzają się niepoprawne formy pisowni, np. Vice Minister (s. 61). Na stronie 84 powinno być „liczba kuracjuszy”, a nie „ilość kuracjuszy”. Na stronie 96 tytuł

publikacji Heleny Nowickiej Kopaczowej *Właściwości lecznicze Rabki i ich zastosowanie w chorobach dzieci* zapisany kursywą nie powinien być dodatkowo ujmowany w cudzysłów. Wymienione lapsusy literowe, wyrazowe i w przypisach nie mają jednak większego wpływu na pozytywną ocenę dysertacji.

3. Wnioski końcowe

Magister Teresa Friediger podjęła ważny i ciekawy dla kultury fizycznej problem badawczy, klarownie precyzując cel pracy i dobrze dobierając metody badawcze, które pozwoliły na szczegółowe opracowanie tematu. Dzięki doświadczeniu nabytemu podczas praktyki fizjoterapeutycznej i poznaniu różnych punktów widzenia na tę działalność łatwiej jej przyszło oceniać metody fizjoterapeutyczne, pulmonologiczne, balneologiczne i inne analizowane w dysertacji. Dysertacja została przedstawiona w sposób dojrzały, dzięki dobrej znajomości problematyki, opartej na właściwie wyselekcjonowanej i dobranej literaturze oraz precyzyjnemu dobraniu metod badawczych. Dlatego Autorka mogła z powodzeniem zgromadzić i w sposób odpowiedni dokonać selekcji wiedzy i syntetycznej oceny z postulatami na przyszłość. Godne podkreślenia jest również to, że Autorka widzi potrzebę dalszych pogłębionych badań nad zrealizowaną dysertacją.

Niezależnie od dostrzeżonych drobnych uchybień podjęty w pracy problem badawczy został sumiennie zbadany i dobrze zaprezentowany zarówno od strony formalnej, jak i merytorycznej. Doktorantka w zakresie wybranej problematyki skutecznie poradziła sobie z analizą oraz formułowaniem wniosków końcowych, udowodniając, że potrafi dobrze przygotować pracę interdyscyplinarną.

Konkludując, uważam, że mgr Teresa Friediger przedstawiła interesującą rozprawę doktorską, wykazując dowód dojrzałości badawczej. Dlatego stwierdzam, że dysertacja doktorska w pełni odpowiada wymogom stawianym pracom naukowym na stopień doktora nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o kulturze fizycznej. Wnoszę zatem do Komisji powołanej przez Radę Naukową Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie o dalsze procedowanie sprawy nadania mgr Teresie Friediger stopnia doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o kulturze fizycznej.

Maciej Łuczak
prof. dr hab. Maciej Łuczak

